

JACQUES ALLIÈRES

(1929-2000)

Joan den abuztuaren 31-an pausatu da Jacques Allières ohorezko euskaltzaina eta Tolosako Unibertsitateko irakasle emerittoa, ez zituela oraindik bete 71 urte. Tolosan sortua zen 1929-ko azaroaren 9-an eta Tolosan egin ditu estudio guztiak, lehen mailakoak, bigarren mailakoak Tolosako Lycée Fermat delakoan eta gero Unibertsitatean, lizentziatura, CAPES deritzan irakasleen hautatzeko lehiaketa eta 1954 “agrégé de grammaire” titulua bereganatu zuen, erran nahi baita bigarren mailako gradu haundiena frantsesa, latina eta grekeraren irakasteko.

Izendatu zuten Baionako lizeoan, baina denbora guti egon zen beribil istripua ukan baitzuen. Sendatu-eta izendatu zuten Tolosako “Lycée Bellevue” deritzanean. Urte bat bakarrik egon zen lizeo horretan hartu baitzuten Tolosako Unibertsitatean frantses filologiaren irakasle Séguy katedradunaren menpean. Zenbait urtez, Séguy zuela tesia-aren zuzendari, inkestak eta ikerketak egin zituen kaskoin herri guztian, aditza zuela aztertzen bereziki. *Le verbe gascon, description dialectale synchronique* aurkeztu zuen Tolosako Unibertsitatean, epaimahaian zirela Séguy, Dubois, Verguin, dialektologian ezagunak ziren katedradun jakintsuak eta haien artean Salamankako Unibertsitateko katedraduna, gure Koldo Mitxelena. Aho batez eman zioten doktore titulua “*apto cum laude*”, laudorio guztiak ongi merezituak. Publikatua da Allières-en tesia egiten duela *Atlas linguistique de Gascogne* delakoan V. liburukia.

Okzitandarra sortzez, kaskoina hain zuzen, kaskoin hizkuntza bazekien eta egin zituen estudioei esker, bertze batzu bereganatu, ikusi dugun bezala frantsesa, latina eta grekera, ahantzi gabe bigarren mailan ikasi zituen ingelesa eta alemana. Okzitandarra izanez nola utz alde batera latinetik datozen bertze hizkuntzak, beharrezkoak baitziren irakaskuntzarako: gaztelania, portugesa, katalana, italiara. Sartuko da ere oraingoan grekeran eta geroxago lotuko zaio errusierari. Okzitandarra eta hizkuntzazalea izanez auzo gisa beraz, Baionako itzulia eginik laburra izanikan ere, bere baitan zeukan jakinminak eraman zuen euskarara, zinez euskaldun bilakatuz direlarik lekuko euskaraz idatzi dizkidan gutunak.

Eta hain zuzen, egun hauetan hartu dut Roger Idiart euskaltzain urgazlearen gutuna, aipatzen duela Allières-ekin ukan dituen harremanak: dokumentu interesgarria jakiteko noiz eta nola Jacques Allières-ek ikasi duen euskara.

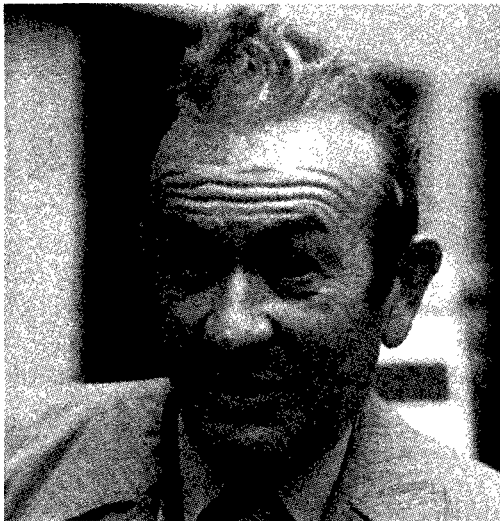
«Dena den, Jacques Allières zenaz dudan orroitzapen bat edo bertze nahi nautzun aipatu. 1957-an Tolosan ikasle nintzelarik, usu jiten zen Institut Catholique ikastegira, han ginauden apez euskaldunen ikustera, euskalmintzairan trebatu beharrez. Bertzeak bertze “La parabole de l’enfant prodigue” frantsesetik euskaralat itzul-arazten zaukun eta mañetofonean grabatzen. Bainan guziz gainetik gure sort-herriko mintzairan baizik ez ginuen mintzatu behar, jadanik orduko ari

baitzen *Atlas linguistique* delakoaren preparatzen. Behin baino gehiagotan galdengin ginion zer gatik zaukan euskararen ikasteko "errabia" hori. Aldi bakotxerantzuten zaukun (orduan oraino frantsesez): « *Parce que le basque ne ressemble a rien d'autre.* » Azkaine Oleta aldean, zuzenbidea nik emanik, laborari-etxe batean egon zen zonbeit aste, bakantza edo oporketa denboran, berak zion bezala « *en immersion totale* », euskara hobeki ikasteko. Etxahun-Iruri zenak erraiten ohi zuen bezala, Jacques Allières ez zen menturaz « *Elizan üsü ebiltzale hetarik* », bainan bardin apez euskaldunak maite zituen. Goian bego!»

Maite zuen euskara eta zeukan beharrezkoa zela hizkuntzalaritza orokorreko, hala pentsatzen baitzuten René Lafon-ek eta André Martinet-ek, iritzi berekoa delarik Sorbonako irakasle eta euskaltzain urgazle den Georges Rebuschi. Hortakotz emaiten zituena euskarazko klaseak Tolosako Unibertsitatean, segituz Aita Lhande-k eta Gavel-ek ireki zuten bidea.

Haren ikerketetan euskarari denbora parte handi bat eman dio Allières-ek eta utziz alde batera bertze guztiak, euskarari buruz eginikako azterketak aipatuko ditut bereziki. Kaskoin aditzaren ikertzaile zelakotz euskal aditzean murgildu da Lafon-en ondotik eskema eta taula berri batzu proposatuz, egitura sakonak eskainiz, lekuko direla artikulu batzu:

- "De la formalisation du systeme verbal basque" *Iker* 2 liburuan, Lafitte-ri eskainia.
- "Statut et limites du polymorphisme morphologique: le verbe dans la Grammaire cantabrique basque de Pierre d'Urte (1712) 1e partie verbes intransitifs auxiliaires", *Symbolae Ludovico Mitxelena septuagenario oblatae* (1985), bigarren partea "aditz laguntzaileak" emaiten zuela *Anuario del Seminario de Filología vasca Julio de Urquijo* aldizkarian, 1991-ean.

Dialektologo fina zen Allières bere tesian erakutsi duen bezala. Euskalkiak aztertu ditu ere publikatuz Tolosa hiri bibliotekako zoko batean zeuden Sacaze-k eginkako inkestak joan den mendean, 1887-an.

- “Petit Atlas linguistique basque-français “Sacaze”, “*Via Domitia* agerkarian, VII. eta VIII. liburukietan, 1960 eta 1961-ean.
- “Le “Recueil Sacaze” et les parlars basques-français”, *Actes du Ier Congrès international de Dialectologie générale de Louvain* (1960), akta horiek agertuak 1964ean.

1966-eko Iruñeko *Problemas de la prehistoria y de la etnología vasca, IV Symposium de Prehistoria peninsular bajo la dirección del Sr D. Juan Malluquer de Motes* delakoan Jacques Allières-ek eskaini zituen euskal Atlasari buruz bere esperentziak emanikako ideia batzu inkesten egiteko.

- “Sugestions pour l’Atlas” txostena agertu zen Biltzarraren aktetan, 1966-an.

Argi eta garbi dago ikusten zuela Euskal Herriko Hizkuntz Atlasaren beharra, hainbatetan eta hainbatetan aipatua eta sekulan ez hasia. Hortakotz Euskaltzaindiak hartu zuelarik Euskal Herriko Hizkuntz Atlasaren egiteko erabakia dei egin zion Jacques Allières-i gidatzaile gisa eta mintzatu zen Deba-ko bilkura batean. Geroztik bai bera eta bai Xavier Ravier okzitandarra eta Le Dû bretoindarra izan dira Euskal Herrian beren aholkuen emaiteko. Derradan argi eta garbi ez balu Euskaltzaindiak Atlasaren egiteko erabakia hartu beldur naiz Atlasarik gabe geldituko zela Euskal Herria.

Geroxago bertze inkesta bat argitaratuko du Jacques Allières-ek “Petit Atlas linguistique Bourciez” Bordeleko Unibertsitateko liburutegian zagoena, inkestak egin zirela 1895 irian Haur prodigoaren parabola itzuliz Kaskoin Herriko eta Euskal Herri iparraldeko dialektoetan. Bi zatitan agertua da inkesta *Fontes Linguae Vasconum* aldizkarian 1977-an 27. zenbakian eta 1986-an 47. zenbakian.

Okzitandarrak eta euskaldunak auzoak dira aspaldi honetan eta ez dira beti behar den bezala akomeatu. Daukaten hizkuntz-mugetan, izan dadin Montorin edo Bastidan inkestak egin ditu Jacques Allières-ek. Adibidez:

- 1963-an “Dialectologie sur les confins basco-romans, l’article défini *da* a Montory”, *Via Domitia*.
- 1979-an “Les versions basque, gasconne et française d’un même dialogue à Labastide Clairence”, *Mélanges à la mémoire de Jean Séguy*.
- 1992-an “Basque et roman sur leur frontière occidentale d’après les recueils Sacaze et Bourciez”, *Actes du IIIème Congrès de l’Association Internationale d’Etudes occitanes* (Montpellier, 1990).

Baina mugez gainetik bazekien Jacques Allières-ek bazirela lokarri hertsia kasoinaren eta euskararen artean kaskoin ikerleek frogatuak. Jakintsuek, Pierre Bec edo Allières-ek, egiten zuten zubia Kaskoin eta Euskaldunen artean, bi hizkuntzen arteko lokarriak azpimarratuz. Frogatua da okzitan hizkuntzan kaskoinerak badaukala leku bezera sortu delakotz euskara erabiltzen zen Akitaniako lurretan. Hori ageri da Allières-en artikuluetan:

- 1987 “Gascón y euskera: afinidades e interrelaciones lingüísticas”, *Pirineo navarro-aragonés, gascón y euskera*.
- 1993 “Graphie et langue en Béarn et au Pays Basque aux XVIe et XVIIe siècles”, *Actes du colloque de Nanterre, “Langues, dialectes et écriture”*.

* * *

Mintzaldiak ere eman ditu: Donibane Lohizunen gaia zela: “Basques et Gascons, des cousins?” Ez zuen dudatzen ahaidego bat bazela euskaldun eta kaskoien artean. Bertze bi eman zituen Baionan, lehena “Le contact entre les langues basque et gasconne”, bigarrena “De l’aquitain au basque” erakutsiz Akitanian bazirela jendeak euskara edo euskalki bat —euskaratik hurbil ziren hizkuntzak— zerabilatenak. Hortik euskararen eragina kaskoineran.

Toki berezi bat ematen diet idatzi dituen bi liburuei. Lehena deitzen da *Les Basques*, “Que sais-je” sortan, 128 orrialdekoa sorta hortako liburu guztiek bezala. Ez da bakarrik euskaldunentzat egina, mundu zabaleko jendeentzat bereziki. Liburutxo horrekin denek ikas dezakete zer diren euskaldunak, zer den euskara, zer izan den euskaldunen iragana, zer den oraina, zer izan daitekeen geroa. Bortz agerraldi ukan ditu liburutxoak eta beraz arrakasta handia, gaztelaniaz itzulia eta japonieraz ere.

Bigarrena deitzen da *Manuel pratique de basque*, Pariseko Picard argitaletxean agertua. Galdegin zidan aitzin solasa azpimarratzen nuela liburuaren balioa. Alabaina erakusten du liburuak Jacques Allières pedagogo eta irakasle ona dela. Hiru zati dauka.

1) Euskaldunak eta euskara.

2) Hizkuntz egitura, egiazko gramatika laburra.

3) Antologia, hartuz euskalki guztietako idazkiak. Xeheki esplikatu hitz bakoiztaren egitura esaldiaren barnean. Liburu ederra euskararen ikasteko. Ageri da euskararen zerbitzari bikaina izan dela Tolosako Unibertsitateko irakaslea.

Gehiago dena, Allières izan da euskararen enbaxadorea mundu guztian. *Les Basques* izan balinbada japonieraz itzulia, da Japonian Allières-ek mintzaldiak egin dituelakotz Tokio-ko eta Sapporo-ko Unibertsitatean, hala nola egin dituen Ipar Ameriketara Quebec-en eta Fresno-n, Hego Ameriketara Rio de Janeiro eta Liman, Sovietar Batasuneko Georgian, Europa guztian parte hartuz kongresuetan, Italian, Espainian, Portugalen, Alemanian, Belgikan, Holandan, Txekoslovakian, Jugoslavian. Bertzalde unibertsitateek gomitaturik irakasle gisa agertu da Helsinki-n hiru aldiz, zenbait hila-bete han egonik; Meknes-en, Tübingen-en, Munich-en eta Berlineko Humboldt Unibertsitatean hiru gai aipatzen zituela:

1. L’impact latino-roman sur le basque.

2. L’histoire des hypothèses touchant l’origine du basque.

3. La structure du gascon.

Parte hartu du ere euskararen izenean *Atlas linguarum Europae* delakoan, biltzar guztietara joanez, haren ordez direla orain Xarles Videgain eta Gotzon Aurrekoetxea.

Euskal Herriko Unibertsitateak eta Bordelekoak deitu dute aldi bat baino gehiagotan tesien epaimahai kide izateko, gehienetan mahaiburu Bordelekoan. Gotzon Aurrekoetxea-k, Jaione Apalategi-k eta Iñaki Camino-k onartu dituzte egin dizkien kritikak, hala nola Bordelen Peillen-ek, Orpustan-ek, Xarles Videgain-ek, Hidalgo-k joan den apirilean, azken aldikotz ikusi eta elekatu nintzela Jacques Allières-ekin.

Jadanik aipatu ditut euskarari buruz idatzi dituen liburuak, baina hainbeste hizkuntza jakinki bertze batzu agertu ditu hala nola:

- *La formation de la langue française*, “Que sais-je” sortan hiru agerraldi ukantik eta itzulpena japonierara.
- *Parlons catalan, langue et culture*, Pariseko “L’Harmattan” argitaletxean.

* * *

Agertzekotan dira, jadanik irarkoletan daudenak:

- *Les langues de l’Europe*, “Que sais-je” sortan.
- *Manuel de linguistique romane*, Pariseko “Champion” argitaletxean.

* * *

Euskaltzaindiarekin bazituen lokarri bereziak. Aspaldian izendatua izan zen euskaltzain urgazle eta kontuan harturik Atlasean izan zela aholkulari bikaina, parte hartu zuela Gernika-Leioako munduko euskalarien biltzarrean ohorezko euskaltzain izendatu zuen Euskaltzaindiak 1984-ean, ikusiz zenbat mesede egin zien euskarari eta Euskaltzaindiari. Norbaitek mundu guztian aipatu eta goraiatu baldin badu euskara Jacques Allières izan da.

Zinez euskarak galdu du enbaxadore eta ikerle bat, Euskaltzaindiak jakintsu eta ohorezko kide bat, euskaldunok lagun zintzo bat eta nik aspaldiko adixkidea.

Jean Haritschelhar